

RIMSKA LONČENINA Z NEKATERIH EMONSKIH NAJDIŠČ

IVA MIKL-CURK

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljana

Tako kot v sestavku o temni kuhinjski lončeni posodi,¹ se tudi tu zavestno omejujemo. Obravnavamo le najdbe s petih prostorov znotraj emonskega obzidja, kjer so izkopavali med leti 1964 in 1971. Tudi zdaj želimo z omejitvijo doseči, da bi sklepe lahko čimprej preverjali v primerjavi s spoznanji drugih raziskovalcev, tistih, ki obdelujejo gradivo drugih najdišč v mestu in na grobišču. Obravnavamo keramične najdbe s Ferantovega vrta v Gradišču in z nekaj sosednih parcel do Igriške ulice, torej najdbe iz osrednjega in severovzhodnega dela emonskega foruma, nadalje najdbe z gradišč severno in zahodno ob šoli Majde Vrhovnik, najdbe s sosednega Čemažarjevega vrta ob Igriški ulici in najdbe z Jakopičevega vrta v jugovzhodnem vogalu Emone.²

Objaviti in izčrpno obdelati keramiko z naštetih raziskanih delov znotraj obzidja rimske Emone bi bilo naloga obsežne študije s katalogom. A danes je vendarle pred nami že toliko analiz rimske keramike, predvsem pa imamo v rokah obdelavo gradiva z emonskih nekropol,³ da smemo keramiko iz mestnih plasti predstaviti v skrajšani obliki. Še nekaj moramo na začetku napisati o delovni metodi: upoštevali smo kar moč vso keramiko v arheološko raziskanih plasteh. Pri vsaki plasti in površinski enoti smo skušali po črepinjah ugotoviti predvsem, koliko je bilo posod določenega tipa (vključno z variantami). Jasno je, da pri tem nastajajo napake, številčne in količinske vrednosti so vedno le približne, pa tudi tipi posod so, kot omenjeno, zaradi fragmentiranosti vselej precej na splošno določeni. Vendar moremo tudi tako doseči nekaj rezultatov.

Opis

Čemažarjev vrt — insula XXXIV, vzhodni del (sl. 1—9)

V neenotnih vrhnjih plasteh (včasih tudi 1 m in več debelo humusno nasutje) nad prvim rimskim horizontom so našli: odlomke vsaj 150 sivih in rožnatordečih posod iz novejšega časa, vrčkov, vazastih in stekleničastih posod, odlomke vsaj 100 rdečih posod brez premaza, pretežno vrčev, pri katerih moremo nekako za tretjino trditi, da so rimski in odlomke vsaj 130 pustih črnih in sivih loncev, pretežno ostrih in tudi

precej razgibanih profilov. Nadalje so našli odlomke več kot 20 recentnih posod s steklasto glazuro, odlomke vsaj 30 amfor ter vsaj tolikšnega števila zvečine večjih, po navadi rjavkastih loncev, katerih površina je zdaj videti voščena. Našli so dele več kot 10 posod iz rdeče in premazane keramike; kolikor moremo oceniti, gre pri tem navadno za vrče. Več kot 10 je bilo pokrovov, približno toliko tudi krožnikov iz temne lončenine, nekaj manj je bilo rdečih krožnikov. V plasteh je bilo opaziti 6 odlomkov westerndorfskih neokrašenih posod in dokajšen del Drag 37 weseterndorskega Comitalisa, nekaj odlomkov panonskih posnetkov sigilat poznega časa, nekaj odlomkov poznih italških Drag 36 in odlomke nekako 5 posod t. i. terra sigillata chiara v nam najbolj običajni fakturi poznega 3. in zgodnjega 4. stoletja. Posamez smo opazili zgajeno sivo čašo z malo poudarjenim dnom, srednjeveško dno s plastičnim znakom, rdeče ustje velike skleds s klekom v steni in z ročajem, rumeno čašo, manjši siv lonec iz očiščene gline, nekaj ročajev vrčev iz temne, s peskom mešane keramike, ročaj črnega vrča iz očiščene gline, rdečo čašo z ovratnikom, rdečo čašo z barbotinom, lečast trinožnik, velik rumenkast dolij in amforo s širokim ustjem ter rebrom pod njim. Le v nekaj primerkih imamo rumeno posodo z uglaženimi pasovi v steni, rdeč vrč ali čašo, okrašeno z vrstami odtisov, fino sivo čašico s tenkimi stenami. Kot plasti tudi gradivo torej ne kaže enotnega značaja.

V starejših plasteh, nasutju za prvi tlak in hipokavst — vrhnji rimski horizont — so našli en odlomek padske sigilate iz Klavdijevega časa, amforo, večjo in manjšo, odlomke vsaj 15 domačih loncev, rdeč krožnik, odlomek finega sivega acetabula brez premaza, slabše izdelano dno rdeče posode, odlomke 7 rumenih in nepremazanih posod, sivo steno lonca iz očiščene gline in odlomek globoke skleds v obliki kroglinega segmenta, ki je premazana s kompaktnim rdečim premazom.

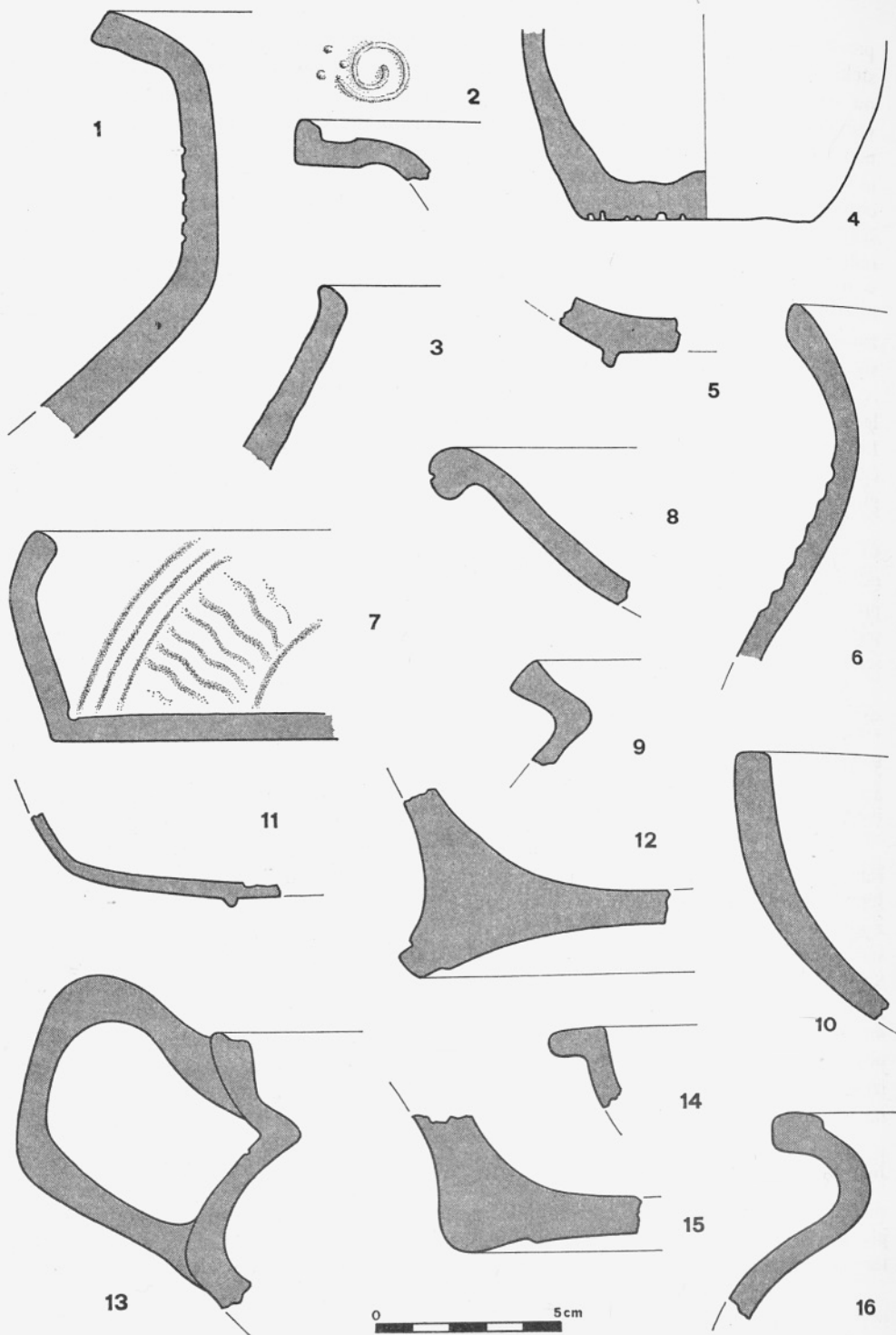
V kanalu iz tega horizonta so našli odlomek melnice brez premaza in odlomke sivih in rumenih čaš ter vrčkov.

V spodnji plasti so našli rdeč krožnik in odlomke nekako 20 temnih loncev, stene 5 rumenih vrčev, keramičen balzamarij, fragment stene rdeče čaše in ostanke 3 sivih acetabulov, odlomke 2 rdečih čaš s peskom na površini, stene nekako 10 amfor in velikih vrčev.

Najdena keramika jasno dokazuje, da so na vsem prostoru mogli ugotoviti sledove samo ene dokaj mlade rimske gradbene faze. Vsekakor moramo v zgodnjem, najmlajšem kompleksu plasti obravnavati najprej tiste, ki so bile površinsko tesneje povezane z antičnimi objekti. V njih je bilo nekako 20 % vse v vrhnjem kompleksu plasti opisane keramike s tem, da je več kot polovica te lončenine imela rimske značilnosti. Sicer pa smo na Čemažarjevem vrtu analizirali odlomke nekako 600 posod. Od tega jih je bilo nekako 500 v vrhnjih plasteh, nekaj več kot 30 v starejših plasteh in nekako 40 v najstarejši plasti. Pri tem je bilo izrazito kuhinjske posode vsaj 50 %, 40 % posodja je rabilo za tekočine (hranjenje tekočin in za pitje) ter le največ 8 % je bilo izrazito namiznega posodja. To razmerje se v vseh treh kompleksih plasti bistveno ne spreminja.

Jakopičev vrt — insula XV (sl. 19—30)

Tudi na Jakopičevem vrtu je bilo največ keramike predvsem v debelih vrhnjih plasteh in v ruševinskih slojih med temelji zadnje dokaj jasno povezane gradbene faze ter nad njimi.

Tu so našli odlomke preko 50 amfor, pretežno z vertikalno odebeljenim ustjem, enkrat s trikotno profilacijo ustja in v nekaj primerih z lijakastim ustjem. Nadalje so našli odlomke vsaj 100 temnih loncev raznih profilacij ter vsaj 80 vrčev. Med temi, rdečimi in rumenimi, večkrat opazimo odlomke rjavih vrčev, vsekakor pa narejenih iz očiščene gline, v izjemnih primerih gre za vrče iz temne keramike, kjer je glina mešana z drobnim ostrim peskom, dobimo pa tudi vrč s steklasto glazuro in vrč iz sive lončenine z glajenimi pasovi na vratu. Zanimivo je, da so ugotovili odlomke vsaj 30 velikih čaš in loncev iz sivo pečene in očiščene gline in nekako 15—20 krožnikov. Vsaj pol krožnikov je iz temne, s peskom mešane keramike, nekateri so premazani z zeleno steklasto glazuro, posamezni pa s kompaktnim, pompejsko rdečim premazom. Posamez so našli še pokrove, sive acetabule z vrstami vrezov, čepke za amfore, velike rumene in sive sklede, lečaste trinožnike, slabe flavijske severnoitalske sigilatne posode ter v nekaj primerkih melnice, v dobršni meri znotraj zeleno glazirane.

V starejših plasteh so našli nekako 40 kuhinjskih loncev. Med njimi opazamo razmeroma visok odstotek z znaki, da so bili na vretenu le dodelani in take priprave gline, da danes niso pustili na dotik, še več, take fature, da včasih od daleč že spominja na prazgodovinske lonce. Našli so odlomke vsaj 45 rdečih in rumenih vrčev, od katerih so bili nekateri kompaktno rdeče premazani. Nadalje so našli odlomke vsaj 30 svetlosivih lončkov iz gline, mešane z zelo drobnim peskom ter odlomke vsaj 30 amfor. Krožnikov, ki so bili vsi rdeči in premazani, je bilo vsaj 10, dalje nekaj primerkov trinožnikov, sivih acetabulov, pozne padske sigilate in melnic, dosledno brez premaza in glazure, posamez pa rumena čaša, temna čaša iz gline, mešane s peskom, posoda s steklasto glazuro, pokrov.

V spodnji plasti so našli odlomke nekako 10 loncev. Pri teh vzbuja pozornost, da imajo vsi dokaj debele stene in da so le malo vrteni na vretenu. Nekako enako je število rdečih krožnikov, ki so večinoma pompejsko rdeče premazani, manjše pa je število odlomkov sigilatnih krožnikov in acetabulov. Med njimi je tudi flavijski izdelek in nekaj posod s poznoavgustejsko ali zgodnjeterbersko profilacijo. Posamez so našli še odlomke kadilnice, večje sive čaše, rumenega vrča ter odlomke nekaj amfor; zanimivo je, da so ohranjeni trije odlomki ustje in to vedno s trikotno profilacijo.

Skupaj je torej bilo na Jakopičevem vrtu preko 800 razbitih posod. Od tega so našli odlomke nekako 300 posod v vrhnjem kompleksu plasti, skoraj 200 v srednjih plasteh in nekako 300 v spodnji plasti. Pri tem opazamo, da je bilo izrazito kuhanju namenjene nekako 35 % keramike v vrhnjih plasteh, tekočini pa nekako 30 %, izrazito namizne posode je vsaj 25 %. V starejših plasteh se to razmerje nekoliko spremeni v korist lončenine za hranjenje tekočine (40 %, 25 % je kuhinjske lončenine in 30 % izrazito namizne keramike), medtem ko je v najstarejši plasti, namizne posode že kar 55 %. Vendarle je to razmerje dokaj relativno, saj moramo upoštevati, da je bolj uničena časovno odmaknjena lončenina, zato ga moramo preudarno rabiti. Več o tem pozneje.

Ferantov vrt — insula XX

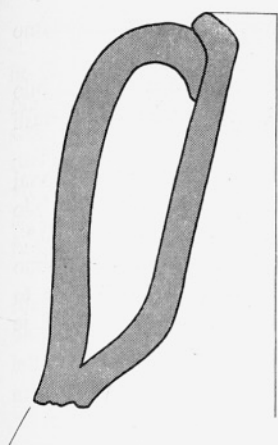
V Gradišču so našli pri obsežnejših izkopavanjih leta 1964 in 1968 zlasti v severo-vzhodnem vogalu emonskega foruma zelo mnogo keramike.

Iz vrhnjih plasti so odlomki vsaj 50 loncev iz temne kuhinjske keramike pretežno ostrih profilov in tanjših sten ter manj takih, katerih površina je videti kot povoščena.

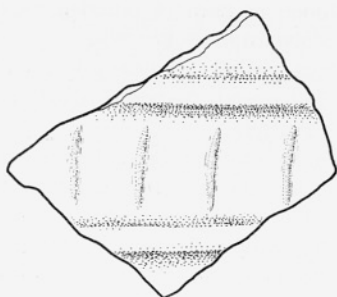
Našli so odlomke skoraj 10 rdečkastih loncev, vsaj 70 amfor in skoraj toliko rdečih vrčev brez premaza. Črepinje so kazale nekako na 15 vrčev s premazano površino s precej izrazito profiliranimi ustji ter 7 vrčev iz očiščene, sivo pečene gline. Prav toliko posod je spadalo k temni kuhinjski lončenini. Fragmenti prikazujejo nad 20 delno premazanih čaš, kozarcev ali lončkov iz sive in rdeče žgane gline ter posamič tudi steklasto loščeno keramiko. Nekako 10 je bilo krožnikov vrste terra sigillata chiara, nekaj manj odlomkov italske flavijske in klavdijske sigilate, lečastih trinožnikov, pokrovov in loščenih melnic. Nekako prav toliko krožnikov moramo označiti kot temno pečeno kuhinjsko lončenino iz gline, mešane s peskom. — Eden od njih ima kompakten rdeč premaz. Posamični so odlomki steklasto položčenih krožnikov in rdečih krožnikov s premazom ali brez premaza.

Veliko več je bilo keramike v starejših in srednjih plasteh, ki jih zdaj težko ločujemo. V teh plasteh smo zabeležili odlomke nad 200 amfor. Amfore so v dobršni meri iz dobro očiščene gline, povečini imajo preprosto navpik odebeljeno ustje, ki je na notranji strani malo konkavno. Male amfore so vedno iz bolj puste, opečno rdeče keramike in so mnogokrat poprek nažlebljene. Podvojeni paličasti ročaji so le na amforah iz rdeče pečene gline. Lijakasta in vodoravno odebeljena ustja so bila najdena le do srednjih globlin, ne pa v starejših plasteh. Ugotovili smo odlomke vsaj 150 vrčev, katerih površina ni bila posebej premazana. Ustja so imeli vertikalno odebeljena, znotraj je bilo stopničasto, imeli so pa tudi nižji vrat in nekoliko odebeljeno ustje. Nekaj vrčev je bilo izrazito velikih in je imelo vodoravno razširjeno ustje. Površina nadaljnjih 50 vrčev pa je bila premazana in je imela zanimivo neenakomerno pečene stene, znotraj sive in zunaj rožnatordeče. Petindvajset vrčev je iz očiščene, sivo žgane gline, samo 5 ročajev pa sodi h kuhinjski, temni s peskom mešani keramiki, vendar včasih niti ne vemo ali so odlomljeni od vrčev ali lončkov. V teh plasteh so bili nadalje najdeni odlomki gotovo nad 100 čaš, kozarcev in lončkov z ročaji, zelo raznoliki po tipih in po izdelavi. Mehasti lončki z malimi ročajčki — ušesci so bili najdeni le v spodnjih plasteh. Sicer pa najdemo tudi sodčasto čašo in majhno sivo gubanko. Verjetno k najmanj 20 posodam so sodili razdrobljeni odlomki prečno nažlebljene, rumene lončenine, ki jo zvečine ne znamo natančno opredeliti po tipu (čase, lončki, sklede). Okrog 60 je bilo loncev, spadajočih k temni kuhinjski keramiki, različnih odtenkov v izdelavi, profilaciji in obdelavi površine. Posamez najdemo pa tudi take iz boljše gline, ki je sivo pečena, najdemo svetle in premazane, nadalje sivo žaro — lonec iz očiščene gline, nekaj melnic brez lošča, stekleničasto posodo s steklastim loščem, lončene posodice za dišave (alabastrum) in opazno število glinastih palčic in svitkov. Okrog 40 je bilo raznih skodelic (acetabulum), sigilatnih krožnikov, čaš (skifos) in kelihov. Našli smo odlomke 30 premazanih in 20 nepremazanih krožnikov, posamični so bili krožniki temne kuhinjske lončenine. Manj kot 10 je bilo kadilnic.

V spodnji plasti smo analizirali odlomke nekako 30 amfor, vsaj 40 vrčev, od katerih jih je bilo nekaj nad polovico brez premaza, nekaj pa neenakomerno pečenih (sivo-rožnato) in nekaj jih je imelo premaz, tudi v pasovih, in to premaz prav sigilatne kvalitete. Po nekaj je bilo sigilatnih skodelic in krožnikov, nekako 30 raznih čaš, zlasti rdečih, včasih s premazom nekako srebrnkastega odtenka ali pa z motnim, rjavim premazom. Odlomki kuhinjskih loncev so sodili k nekako 10 posodam. Ostrih profilacij in tenkih sten je bilo med njimi izrazito malo, naletimo pa na profilacijo, ki je zna-

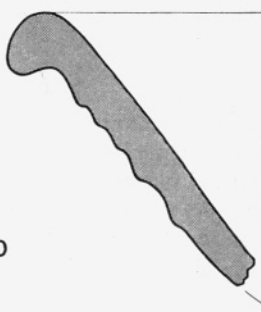
17

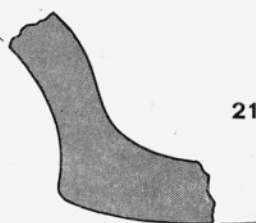
18

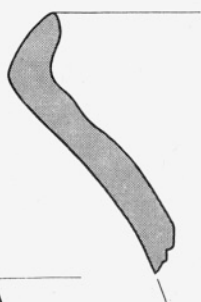
19

20

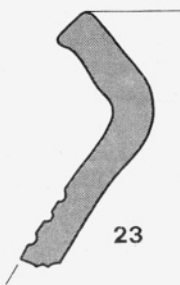
21

22

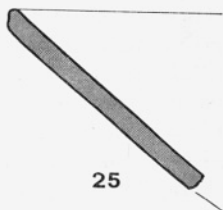
23

24

25

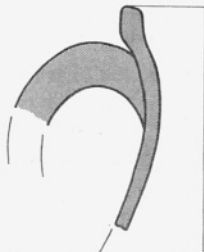
26

27

28

29

30

0 5 cm

čilna za auerberški lonec in okras z odtisom glavnika na ramenu. Posamez srečamo trinožnik in pokrov, alabastrum in krožnik.

Vsega skupaj smo pregledali odlomke od vsaj 1500 posod. V vrhnjih plasteh je bilo odlomkov od okrog 250 posod, v spodnji plasti od 150 posod, vse ostalo pa so našli v starejših in srednjih plasteh.

V najstarejši plasti je bilo izrazito kuhanju namenjenih največ 20 % posode, vsaj 70 % pa se je uporabljalo za tekočine (shranjevanje in pitje). V vrhnji plasti je bilo kuhanju namenjenega skoraj 40 % pregledanega posodja, 50 % pa tekočinam in 10 % je bilo izrazito namizne jedilne posode. V starejših plasteh je bilo razmerje podobno onemu v najstarejši plasti, če pa štejemo k namizni posodi vrče in krožnike, je to razmerje nekaj drugačno.⁴ Terra sigillata, ki smo jo drugje že posebej razčlenili,⁵ je upoštevana v teh pregledih tam, kamor po funkciji sodi.

Igriška ulica — zahodni rob foruma (sl. 10—16, 28)

Vzhodno od pravkar opisanega najdišča, ob srednjem delu Igriške ulice, torej ob zahodnem robu foruma, je bilo pri izkopavanju leta 1971 moč slediti pravzaprav edino ruševinam portika. Ruševinskim plastem je bila primešana vsa najdena rimska keramika razen male izjeme, ki jo bomo posebej obravnavali. V ruševinskih in humusnih slojih so našli odlomke vsaj od 50 vrčev, 45 vrčev s širokim ustjem, pa še od 40 posod z rdečim premazom. Tudi med temi so prevladovali po dimenzijah sodeč vrči, ostalo so bile čaše. Odlomki amfor so pričali o vsaj 35 posodah. Nekako 50 primerkov je bilo recentne rdeče in loščene posode. Odlomki loncev so sodili nekako k 20 posodam, skoraj 10 pa je bilo loncev, katerih površina je zdaj videti kot voščena. Odlomki so pričali tudi za nekako toliko rumenih, prečno kaneliranih posod, in za prav toliko rdečih krožnikov, od katerih so bili nekateri izrazito veliki. Manj kot 10 je bilo sigilatnih posod in 2 posodi terra sigillata chiara, posamez pa so bile zastopane črne in rdeče čaše, lončki z ročaji, pokrovi in trinožniki. Poleg tega je bilo v plasti izpričanih še vsaj 100 posod iz nearheoloških dob. Izrazito kuhinjske je bilo tu le malo posode, skoraj 70 % je je bilo namenjene tekočini, 20 % je bilo namizne (jedilne) posode.

Prostor severno in zahodno ob šoli Majde Vrhovnik — insula XXXII, XXXIV

Tu so našli v vrhnjih plasteh odlomke od skoraj 10 zgodnjih sigilatnih posod in posod iz delavnice Surus-Sarius, odlomke od prav toliko posod vrste terra sigillata chiara, vsaj 100 posod izrazito iz časa, ki ga arheologija ne preučuje, odlomke 15 črnih loncev s tenkimi stenami in precej izvihanim ustjem, prav toliko loncev okrašenih z vodoravnimi potezami glavnička po površini ter odlomke vsaj 20 loncev s površino, ki je videti nekako voščena (ponavadi so veliki in imajo prečno nažlebljen vrat). Posamič srečamo na loncih sled primitivnega, ročnega vretena z robom na dnu. Do 10 je s črepinjami v vrhnjih plasteh dokazanih krožnikov iz gline, mešane s peskom in temno žgane, sivih vrčkov ali boljših čaš iz očiščene gline, pa tudi večjih čaš druge barve. Po nekaj je bilo melnic, in to skoraj vseh z zeleno ali rjavo steklasto glazuro, sivih in rdečih krožnikov iz očiščene gline, vrčev s širokim vratom, vrčev z delno zglajeno površino, posamični pa so primerki: ustje amfore s trikotno odebeljenim robom in besedama OLEI FLOS napisanima z barvo,⁶ lisasto poslikana skleda, lečast trinožnik in ročaj domačega vrča iz temno žgane gline, mešane s peskom.

V plasteh srednje globine so precej številni čepki za amfore (gotovo pet primerkov), in to kozarčki ali vrčki po obliki. Tudi njihove oblikovne posebnosti so kot amfore prav malo vezane na čas.⁷ Odlomki vrčev in amfore pričajo vsaj o 20 posodah, odlomki sten vrčev z bleščečim premazom sodijo pa tudi k vsaj 10 posodam. Odlomki rdečih krožnikov so od več kot 10 posod, malo manj je bilo rumenih posod z vrstami vrezov na steni, lisasto pobarvanih skled in manjših vrčev z rdečim premazom sigilatne kvalitete. Posamez srečamo nadalje odlomke opečno rjavega lonca z valovnico, rumene čaše, rumene kadilnice in imitacije po Drag 36.

V spodnjih plasteh so našli odlomke več kot 10 amfor in velikih vrčev, prav toliko rdečih krožnikov in nato posamez črepinje lečastega trinožnika, rdeče premazane melnice, rdeče sklede — po obliki kot Drag 37 — in vodoraven rob krožnika čisto sigilatne izdelave.⁸ O vsaj 10 posodah pričajo črepinje vrčev z rdečim in rumenim premazom in prav toliko je bilo po odlomkih sodeč italških sigilatnih krožnikov in skodelic.

V nasutini spodnje hodne površine so našli odlomek pladnja in skodelice, ki imata še značilnosti iz Avgustovega časa (oblika noge in profilacija S I iz Halterna), ter odlomke nekako 10 sigilatnih skodelic in krožnikov iz Tiberijevega in klavdijskega časa, en sam pa je odlomek rdeče glazirane čaše (skifos) iz delavnice Surus-Sarius⁹ (s Clemensovim pečatom). O manj kot 10 kuhinjskih loncih moramo nadalje sklepati po najdenih črepinjah. Ti lonci so bili vsi le dodelani na vretenu in tako pečeni, da je površina zdaj nekaj bolj gladka ob dotiku, ustje loncev pa je strmo oblikovano.

Tako smo obravnavali skupno nekako 500 posod. V vrhnji plasti daleč prevladuje kuhinjska lončenina (preko 60 %), a le malo je namizne (30 %). V starejših plasteh pa srečamo v enakem razmerju krožnike in drugo namizno posodo ter pivsko posodo.

Za vse opisane najdbe seve velja, da je zaradi fragmentiranega gradiva zgubljena prenekatera tipološka posebnost. Vendarle pa bi mogli trditi, da srečujemo tudi v opisanih naselbinskih plasteh tipe, ki so bili med inventarjem v grobovih. Opazili smo le nekaj posebnosti, ki jih takole predstavljamo:

— odlomki poznih italških reliefnih sigilatnih posod (Ferantov vrt), odpadna jama in spodnja hodna površina;

— odlomki prazgodovinskih posod (Ferantov in Jakopičev vrt);

— odlomki mediteranske sigilate¹⁰ (Igriška ulica, kv. V, z = 295, 40; kv. XII; Čemažarjev vrt, kv. XIII, gl. 0,60 — sl. 5, 7, 27, 30);

— odlomki staroslovanskih posod na Ferantovem, Čemažarjevem in Jakopičevem vrtu.

— Posebni tipi, ki jih ni v grobišču:

a) Velika rdeča ali rumena skleda, slična melnici, brez kremenca in premaza, na Jakopičevem vrtu v poznejših plasteh (sl. 21).

b) Zelo ploščat pompejsko rdeč krožnik srečamo na Jakopičevem vrtu, navadno v družbi s starejšim materialom (IP 14/V, gl. 1,35; IP 9/V, gl. 116 — sl. 26). Enak krožnik z zeleno steklasto glazuro so našli tudi na Jakopičevem vrtu skupaj s poznim gradivom (IP 12/IV, profil 4, plast 3).

c) Večkrat srečamo (npr. Jakopičev vrt IP 21/1, gl. 1,16 — sl. 30) — odebeljeno ustje vrča ali velikega svetlega lonca brez vratu.

č) V plasteh pri šoli Majde Vrhovnik so precej pogosti čepki za amfore v obliki miniaturnih posodic.

d) Na Jakopičevem vrtu (IP 23/21 nad zidom, gl. 1,78) so našli skupaj z izrazito poznim materialom (sl. 20) ustje rdečega krožnika s pokončno steno in z zelo izrazitim klekom na zunanji strani stene.

e) Na Jakopičevem vrtu je ležal (IP 4/VI, gl. 0,45, prof. 3-1963) vrček s preprosto odebeljenim ustjem, nekako iz antoninskega časa,¹¹ s svetlo zeleno luknjičasto steklasto glazuro.

f) Na Jakopičevem vrtu (IP 23/II, gl. 1,45) so našli odlomek sivega vrčka z odebelitvijo na sredi vratu in uglajenimi pasovi po površini.

g) V Igriški ulici so v ruševinski plasti večkrat odlomki rdečih krožnikov s svojsko profilacijo skoraj gotovo rimske fakture (sl. 4).

h) V isti plasti kot prej so našli enkrat (kv. XXIII, z = 295,70 — sl. 18) globljo skledo s pasom zglaženega ornamenta, ki bi ji prej našli analogije med materialom iz časa preseljevanja narodov kot med antičnim materialom.¹²

i) Med različnimi oblikami kuhinjskih loncev so v naselbini nekaj svojskega pretežno velike, nekako rjavkaste posode, mnogokrat s prečno nažlebljenim vratom in tako površino, da je videti kot voščena. Te posode najdemo v mešanih poznih plasteh. O njih smo že govorili¹³ in bomo še. Vsekakor pa smo že opozorili na to, da jih v nasprotju z izrazito srednjeveško keramiko nikoli ne najdemo znotraj velike magistratne bazilike in starokrščanskega središča, marveč le v bližini, zunaj zidov. To nam tip smiselno povezuje s pozno antiko in do določene mere pomaga slediti življenje zelo poznega rimskega in prvega postantičnega časa.

j) Na Čemažarjevem vrtu (kv. 19, gl. 0,70) najdemo ustja rdeče posode, ki bi jih mogli tipološko, dasi so fragmentarna, najprej vezati z vazasto posodo, vitkim loncem panonskega prostora.¹⁴

k) Na Ferantovem vrtu najdemo mnogokrat v gotovo rimskih plasteh neenakomerno pečene, rdeče in sive vrčke.

l) Pri šoli Majde Vrhovnik so našli marmorirano poslikano rdečo skledo (M 2076, kv. LIX, gl. 20).

m) Na istem najdišču so našli široko ustje rdečega vrča bre vratu (M 568, S. 5, kv. IV, gl. 1,77).

n) Prav tako so našli pri šoli Majde Vrhovnik odlomek rumene čaše ali lončka iz očiščene gline in brez premaza z okrasom v obliki črt-odtisov glavnička (M 574—76, S. 5, kv. V, gl. 1,75).

o) Na istem najdišču so našli majhno sivo stekleničasto čašo iz očiščene gline (M 1859, kv. XXX, gl. 1,40).

Kronološki sklepi

Najdena keramika nam služi najprej, kot povesod, pri datiranju posameznih plasti. Dokajšen odstotek keramike so izdelali v delavnicah jasno določenega obdobja. Ta nam dobro pomaga pri določanju starosti posameznih, v najdišču jasno spoznavnih plasti. Najprej naštejemo in datirajmo nekaj takih enot.

1. Najbolj izrazita je spodnja hodna površina. Na naših terenih so jo imenovali tudi rdeče rjava prodna plast (plast 16 a/I in plast 7,8/II). Enotna je skozi vsa obravnavana najdišča, v njej je bilo precej keramike, ki smo jo že posebej opisali. Najdbam v plasti smo posvetili nekaj pozornosti že v drugih sestavkih.¹⁵ Vsekakor naj ugotovimo, da je moč v plasti posamez absolutno datirati odlomek sigilatne posode v čas okrog leta 40 (najdba M 1655 in 1684 pri šoli Majde Vrhovnik), da pa je v plasti daleč več starejše sigilate, saj je ima še dobra tretjina značilnosti Avgustovega časa (izjemni profil SI — M 1663, 1552, profili SII, v vseh najdiščih; polovica ohranjenih žigov je še dvovrstičnih). V Avgustov in Tiberijev čas sodijo tudi rdeče premazane čaše (skifos), katerih producent je bil Surus ali Sarius. Številčno razmerje teh znakov keramike, ki jo moremo prav v zgodnjem cesarskem času dobro datirati, nam pomaga do trditve, da se je plast ustvarjala do prvih let Klavdijeve vladavine. Naj še dodamo, da tudi znaki, ki smo jih spoznali na drugih vrstah lončenine kot oporo absolutni kronologiji, taki dataciji spodnje hodne površine ne nasprotujejo (profilacija in način izdelave vrčev, kuhinjske keramike).¹⁶

2. Organsko je povezana s prvo hodno površino velika odpadna jama na severni strani foruma. Jama sega globoko v tla in se začne na vrhu najstarejše hodne površine. Tudi v jami so našli odlomke več desetih sigilatnih posod, med drugim tudi najlepše odlomke sigilatnih kelihov v Emoni,¹⁷ toda najstarejši znaki na tej sigilati so iz Tiberijevega časa. V jami najdemo sicer jasno profilirane odlomke vrčev iz 1. stoletja, rumeno in rdeče premazane čaše, odlomke skodelic tenkih sten,¹⁸ številne odlomke različno izdelanih velikih in malih amfor, nekaj kuhinjske keramike in, kot posebnost, odlomke dveh pompejsko rdečih krož-

nikov iz nekako mivkaste, pa zelo trdo pečene gline in z drobno nogico. Edino za to vrsto keramike smo dosedaj mislili, z zelo skromnim številom pravih analogij,¹⁹ da je nastala po 1. stoletju. Sicer pa nam vse ostale najdbe pričajo, da so odpadno jamo vsaj nekako v začetku 2. stoletja povsem zasuli.

3. Na Ferantovem vrtu so v IP 4, kv. V, VI našli med nasutinami ceste 1 in 2 nekaj odlomkov keramike, vodoravno odebeljeno ustje sive žare z debelejšimi stenami iz dobro očiščene gline in rdečega, zunaj kompaktno premazanega vrča (gradivo, ki ga ne moremo postaviti v čas po sredi 2. stoletja)²⁰ skupaj z nekaj odlomki rdečih amfor in rumene amfore brez vratu.

4. Na Ferantovem vrtu so v IP 7, kv. VIII in pod nasutjem ceste A 0,4 m—0,6 m pod površino našli odlomke sive skodelice tenkih sten z vrstami vrezov na premazani steni, odlomek flavijske Drag 24 ter lisasto rdeče pobarvano ustje glazirane melnice. Skupina priča o dolgotrajnem nastajanju plasti, najmlajši element (melnica) bi mogel govoriti vsaj za 3. stoletje.²¹

5. Na Ferantovem vrtu najdbe v ilovici pod zgornjo žganino v kv. XII, stena sive čaše z drobci gline na površini, nekaj odlomkov italške sigilate, stene amfor ter stene rumenih in rdečih vrčev pričajo za razmeroma zgoden čas nasutja te ilovice (vsaj 2. stoletje).

6. Na Ferantovem vrtu so v kv. CLV ob srednji žganini našli gradivo, ki kaže na sredino 1. stoletja (krožnik sigilate) pa tja skozi drugo stoletje (črna čaša z zglačeno površino kuhinjska keramika in odlomek stene rumene čaše s plastičnimi pikami).²²

7. Tudi na Ferantovem vrtu so v mali piscini (kv. XLII) našli gradivo z znaki poznoantičnega časa, stene rdečih vrčev, močno mešanih s peskom, kuhinjske lonce s tankimi stenami in zelo drobnim peskom v glini, nekatere med njimi okrašene z valovnico in enega z vrstami odtisov zobatega kolesca.

V Igriški ulici (kv. XVII) so v čisti glini, nasutju portikovega tlaka našli dva netipična rdeča odlomka zanesljivo rimskih vrčev dosti dobre izdelave; torej verjetno iz časa do konca 3. stoletja.

9. Na istem najdišču se je kv. V v ruševinski plasti med močno ruševino stropnega ometa našla terra sigillata chiara in sicer odlomek ravno izvihanega ustja globokega krožnika ali sklede, ki bi mogel še soditi v čas pred Konstantinom,²³ dalje več sten raznih rdečih in rumenih vrčev, trakast ročaj ter profilirano belkasto in rdeče dno vrča brez premaza (sl. 12, 14, 15).

10. Pri šoli Majde Vrhovnik so našli v ruševinah hipokavstva v kv. XXX/1, gl. 1,4 (M 2188) in v žganini v kv. XXIII/1 (M 1803) zeleno glaziran pištev krožnik z močno izvihanim ustjem, ki sodita gotovo v pozno antiko.²⁴

11. Na istem najdišču uvršča skleda — terra sigillata chiara — plast 3 — S2 v 4. stoletje.

12. Tudi pri šoli Majde Vrhovnik so našli v plasti 5 — S2 dve lisasto poslikani rdeči skledi, ki po obliki in okrasu sodita v začetek 3. stoletja.²⁵

13. Na istem najdišču so našli v neposredni zvezi z nastajanjem starokrščanskega mozaika (v sipu, ki je mozaik nosil v kv. LII, v sipu pod tlakom sočasnega hipokavstva v kv. XXIII/3 in v kanalu, ki vodi iz piskine baptisterija v kv. XXX/2) odlomke sivih vrčkov z uglaženimi pasovi, ki sodijo v začetek 5. stoletja.²⁶

14. Na sosednem, Čemažarjevem vrtu so našli v temnih ruševinah (kv. 19, gl. 0,70 m) mnogo kuhinjske keramike, med katero prevladujejo tenke stene in ostri profili, dno kuhinjskega lončka z odtisom roba ročnega vretena, odlomke malih amfor, stene rdečih vrčev iz slabo pripravljene gline, zelo nagnjeno steno rjavkastega krožnika iz očiščene gline, odlomek ustja rdeče vazaste posode, izvihano ustje rdeče vzhodno galske sigilate z barbotinom (zgodnje 3. stoletje), odlomek panonske sigilate z žigosano palmeto iz istega časa,²⁷ ter odlomke pompejsko rdečega krožnika. V celoti bi ruševine sodile nekako v pozno 3. stoletje (sl. 2).

15. Na istem najdišču so v globlji plasti kv. 19 (gl. 0,90 m) našli odlomke male amfore, kuhinjsko keramiko, katere površina je že včasih prevlečena z metlico in ki ima stene debelejše, odlomek domačega lonca z visokim prečno nažlebljenim vratom in precej izvihanim ustjem ter odlomke sten rdečih vrčev (sl. 1, 3).

16. Na Čemažarjevem vrtu so našli (kv. 28/31) v humusu nad prvo glino odlomke zelo velike rumene amfore, vrat večjega, rumeno-sivega vrča z navpično glajenimi pasovi, tri-

nožnik, tenke stene kuhinjskih loncev, nekaj odlomkov velikih rjavih loncev z izvihanim ustjem in prečnimi kanelurami na vratu, komaj gneten okrogel lonček z mnogo peska na dnu, ki je verjetno, po načinu izdelave sodeč, že postantičen, ter nekaj odlomkov srednje-veških loncev (sl. 4).

17. Na istem najdišču so našli (kv. 2) v prvi glini odlomke sive, trdno pečene posode iz očiščene gline, odlomke rdečih sten vrčev, odlomke kuhinjske keramike raznih načinov izdelave, pa tudi odlomek lonca, ki je videti nekako voščen. To poslednje dokazuje, da je tehniko priprave gline te specifične pozne ali postantične keramike poznal osamljeno že rimski — seveda pozni — čas.

18. Na Jakopičevem vrtu so našli v ruševinah starejše gradbene faze (IP 3/I, gl. 1,55 m) ustje velike amfore, ki ima odebelitev znotraj rahlo konkavno, steno velikega rumenega vrča in dno ter prstanasto nogo rdeče melnice brez glazure.

19. Na istem najdišču so našli (IP 9/V, gl. 1,16 m) v ilovici pod apnenim podom odlomke rdečih amfor ter ustje ploščatega pompejsko rdeč premazanega krožnika.

20. Na Jakopičevem vrtu (IP 3/V, gl. 0,88 m) je bilo več odlomkov velikih kuhinjskih loncev z debelejšimi stenami ter prečnimi in vzdolžnimi potezami glavnička, odlomki amfor razne izdelave ter del rdečega, premazanega vrča.

21. Na istem najdišču (IP 23/II, gl. 1,78 m) je ležalo nad zidom več odlomkov rdečih amfor, odlomki zelo trdno pečenih sivih posod iz očiščene gline, nekaj odlomkov kuhinjske posode, ki ni pusta na dotik, ustje kuhinjskega lonca, ki je motno črno premazano, del ostro profilirane stene pompejsko rdeč premazanega krožnika in dno velike rumene sklede iz očiščene gline (sl. 4, 5). Gradivo je videti bolj pozno.

22. Na istem najdišču (IP 10/IV, v plasti 2 profila 3) so našli steno opečno rdečega vrčka, čigar glina je bila močno mešana s peskom, odlomke zelo trdno pečene črne in sive posode iz očiščene gline, odlomke slabše pregnetene kuhinjske lončenine, več močno izvihanih ustij takih loncev, odlomek melnice s steklastim loščem ter dno pozne oljenke (sl. 6, 7). Tudi to gradivo je po obliki in izdelavi že poznoantično.

23. Na Jakopičevem vrtu (IP 23/II, gl. 1,45 m) so našli v humusni ruševini dno rdeče sklede z zelo debelimi stenami, ki je videti kot melnica, in ustje sivega vrča z zglaženimi pasovi. Ta datira plast že v zgodnje 5. stoletje.

24. Na Jakopičevem vrtu (IP; 2/IV, v plasti 3 profila 4) je ležalo skupaj s t. i. severno-afriško oljenko nekaj odlomkov rdeče keramike slabše izdelave, odlomek plitvega zeleno glaziranega krožnika (sl. 25), ter nekaj odlomkov kuhinjskih loncev, ki pa niso povsem pusti ob dotiku. Vse gradivo je pozno.

25. Na istem najdišču (IP 25/II, v plasti 23 profila 2) so našli odlomek temno glazirane melnice, trakast ročaj rumenega vrča, odlomek sivega vrča, čigar glina je bila že malo mešana s peskom, dno domačega lonca z nakazano nogico in na zunanji strani zelo peščenim dnom, dasi vse ni posebej pusto ob dotiku, precej izvihana ustja kuhinjskih loncev ter svetlo rdeče premazano steno vrča (sl. 28, 29). Tudi to gradivo je izrazito pozno.

Ostalo gradivo, ki je ležalo v obsežnejših kompleksih med seboj premešanih arheoloških plasti, je kronološko predvsem zgovorno kot celota. Pri tem je zelo pomembno videti, katere najdbe se pojavljajo izključno v enem sklopu plasti in v katerem. Nadalje moramo preverjati, kako pogosto se kak pojav ponavlja. To nam pomaga oceniti, ali se pojav šele uveljavlja ali se že izgublja, pa tudi ali pojav je ali ni smiselno povezan z nastankom plasti.

Na podlagi tega se nam vsiljuje pri obdelavi nekaj sklepov, ki bodo morda vodili datiranje keramike tudi poslej. Na to, da se je način izdelave kuhinjske lončenine skozi čas spreminjal, smo že opozorili.²⁸ Nadalje smo mogli ugotoviti, da so v starejših plasteh našli pretežno amfore iz zelo dobro pripravljene gline, pa tudi da so trikotne in druge ostrejšje profilacije ustij amfor nekako značilne za 2. stoletje. Steklasti lošč na melnicah je tudi v Emoni značilen za pozne plasti. Pri krožnikih so mestne ruševinske plasti v Emoni potrdile to, kar so ugotovili že drugje,²⁹ da so krožniki iz očiščene rdeče žgane gline v 3. stoletju prišli iz rabe in so jih nadomestili temni krož-

niki. Ker so odlomki rumenih in rdečih vrčev močno poškodovani, čeprav številni, težko kaj sklepamo o veljavnosti tipoloških shem teh posod za emonski prostor.

Keramika nam pomaga datirati zlasti začetek živahnejšega življenja v rimskem času, nekaj manj nam pove o koncu življenja po rimskih navadah, nekoliko pa služi tudi pri ocenjevanju vzponov in upadov živahnosti mestnega življenja skozi čas. Kako nam keramika pomaga določiti začetek življenja v Emoni, smo v tisku že razčlenili.³⁰ Tudi k sklepu, ki so ga narekemale najdbe z drugih najdišč, ni kaj dodati. Za konec življenja rimskega mesta nam keramika ne nudi absolutnih podatkov, lahko pa z njeno pomočjo vendarle nekaj sklepamo. Dolgo je namreč veljalo, da so poslednji rimski predmeti, ki jih še moremo datirati, iz drugih materialov, iz kovin in stekla. Kovine pa je vselej moč ponovno uporabiti, tako so med arheološkimi najdbami kovinski izdelki vedno bolj redki kot keramika, mnogokrat so tudi manj povezani z banalnimi vsakdanjimi opravili, kot je priprava hrane in pijače. Zato starinoslovje vedno spet išče tudi pri poznorimski keramiki kronoloških znakov, ki bi mu mogli služiti. Naj še enkrat povzamemo naš poskus. Na opisanih najdiščih so najmlajše rimskodobne črepinje, ki jih moremo po analogijah še zanesljivo datirati, odlomki namizne posode iz zgodnjega 5. stoletja. Nadalje lahko brez tveganja datiramo odlomke staroslovanskih loncev ter tehnološko in po profilacijah vse drugačno gradivo od 13. stoletja dalje. Poslednje vrste kuhinjskih loncev in izrazito rimski kuhinjski lonci so ležali, kot smo že rekli, v raziskanih najdiščih neglede na velike poznoantične reprezentančne stavbe (forumska bazilika, baptisterij s portikom), skupina pretežno velikih bolj ali manj rjavih loncev z močno izvihanim ustjem in mnogokrat prečno nažlebljenim vratom, ki je po analizi večjih količin keramike kar jasno spoznavna, pa je bila dosledno najdena edinole zunaj teh tlorisov. Potemtakem mora biti ta keramika s stavbami v logični zvezi. Namenjena gospodinjstvu je bila izključena iz opravil, ki so bila v zvezi z velikimi stavbami in rabili so jo, ko so te stavbe na tak ali drugačen način še živele hkrati z mestom. Drugače si pojava ne znamo razložiti. Te keramike niti ni malo. To pomeni, da je v vsakdanjem življenju služila večjemu številu ljudi. Na tak način so nenadoma pred nami dokaj številne arheološke najdbe, značilne za Emono, ki sodijo zanesljivo tudi v 5. stoletje. Dalj pa seve keramika za zdaj pri sklepanju o koncu rimskega mesta ne more pomagati.

Še manj izpovedna je keramika pri ocenjevanju vzponov in padcev v utripu mesta med začetkom 1. in polnim 5. stoletjem. Izpovednost ji krni vrsta nesorazmerij. Keramiko znamo dosti dobro datirati v času, ko nam je na voljo tudi izpoved sigilate; preciznost datacije pri keramiki iz 3. stoletja se opazno zmanjša. Nadalje moramo računati na spremembo namembnosti v posameznih inzulah, saj so na Ferantovem vrtu (severni del) in pri šoli Majde Vrhovnik (prav tako severni del) v pozni antiki nekdanje prodajalnice (verjetno prodaja pijač in jedi), ki so rabile veliko lončenine, nadomestili, kot bomo brž videli, z večjimi prostori, povezanimi smiselno z veliko reprezentančno arhitekturo. Zato smo za sklepe o nihanju intenzivnosti poselitve uporabili pretežno najdbe z Jakopičevega vrta, kjer so bila, kot domnevamo, skozi vso antiko zasebna stanovanja. Tu ugotavljamo izrazit upad števila poznorimske keramike v primeri z najdbami iz 1. in 2. stoletja. To bi nas navajalo spet k posredno že večkrat izraženi misli, da je imelo mesto po začetku 3. stoletja manj prebivalcev kot v prvih dveh rimskih stoletjih. Keramika nas uadlje opozori na nekaj gradbenih sprememb v mestnem jedru v Klavdijevem času (razmerje med najdbami spodnje hodne površine in odpadne jame na Ferantovem vrtu).

Ko smo po posameznih najdiščih v Emoni shematično ocenjevali namembnost posod, smo to storili, da bi, kolikor se da, interpretirali življenje po teh enotah. Seveda izhajamo pri tem iz arheološkega pravila (zavedajoč se njegove relativnosti), da so namreč odpadki lončenine v ruševinah ostali blizu kraja, kjer so jih rabili. Ocenjevanje je videti (zaradi vseh napak, ki se jih zavedamo) na prvi pogled jalovo početje, a ugotovljene razlike med posameznimi inzulami nas vendarle silijo k razmisleku. Na Jakopičevem vrtu je keramika po namenu skozi ves čas, skozi vse plasti in prezidave stavb zelo raznolična, razmerja so skozi ves čas enaka in dokaj uravnovešena. To bi pomenilo, da je pred nami zares ostanek lončenine, ki je služila v mestnem zasebnem gospodarstvu. Podobno bi sodili o najdbah s Čemažarjevega vrta. Na vseh ostalih prostorih pa so spremembe razmerij izrazite in tudi določene vrste keramike so v velikih nesorazmerjih med seboj. V severovzhodnem vogalu foruma prevladuje v starejših plasteh daleč in prav izrazito posoda za shrambo tekočin, v plasteh severno ob šoli Majde Vrhovnik je zelo veliko krožnikov, v plasteh velikih stavb najdemo zelo malo črepinj in sicer le namizno posodo. Vse govori za to, da so na severovzhodnem vogalu foruma stale prodajalne pijač in pivnice, pri šoli Majde Vrhovnik pa je bila ob cesti kaj verjetno kar javna kuhinja ali pekarna, saj krožnike s pokončnimi stenami povezujejo z neko sredozemsko jedjo, verjetno iz testa.³¹ Da keramike v plasteh forumske bazilike in starokrščanskega kultnega centra ni, je povsem razumljivo; s funkcijo drugega je lahko povezati edino posamezne vrče (za daritveno vino in dišave) ter osamljene krožnike (za daritveni kruh).

Preučena lončenina nam pomaga nekaj sklepati tudi o navadah pri mizi. Dejstvo, da srečamo v zgodnjerimskih plasteh povsod po inzulah, ki smo jih tu obravnavali, torej tudi po takih, ki zanje domnevamo, da so bile zasebni domovi, vse izrazito »rimske« posode (krožnik, enoročajni vrč, melnico in acetabulum), bi nas moglo navajati k domnevi, da so prebivalci Emone že v zgodnjem prvem stoletju živeli povsem po rimskih navadah ali bolje, da so se ravnali po rimskih navadah pri mizi. Vendarle opazimo, da je strogo številčno pivske posode več kot je namizne posode, ki je izrazito namenjena jedi. Na podlagi tega bi sodili, da je imel vsak član omizja svojo pivsko posodo, predvsem mali vrč (vsebina okrog $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ litra), medtem ko je krožnik z razkosano jedjo in acetabulum s pripravljeno začimbo služil vsej družbi. Razmerje med kuhinjsko posodo in jedilno namizno posodo, bi govorilo enako. Izrazito namiznega jedilnega posodja je namreč precej manj kot kuhinjskega (v našem sodobnem gospodinjstvu pa je to razmerje obrnjeno). Seveda se moramo zavedati, da vse »kuhinjske« posode nikoli ne moremo povsem omejiti na kuhinjo. Gotovo je služila mnogokrat tudi na mizi (za razne kaše, mlečne jedi itd.). Razmerje posod v poznih plasteh pa nas utrjuje v misli, da so se navade pri mizi spremenile. V poznih plasteh Jakopičevega vrta in Čemažarjevega vrta je razmerje med lonci in skledami ter krožniki nekako tako, kot v kuhinji našega podežlja iz polpreteklega časa. Zdi se, da so tudi emonski meščani v pozni antiki spet mnogokrat zajemali jed iz posode, v kateri se je skuhala na ognjišču. Verjetno se je tudi izbor jedi in način priprave, v primerjavi z zgodnjo antiko, nekaj spremenil. Ohranjena lončenina nam tako služi kot opora mnogokrat potrjenemu spoznanju, da se je poznorimska civilizacija v srednji Evropi že oddaljila od svojega sredozemskega vira.

¹ Mikl Curk, *Arheol. vestnik* 24 (1973) 888 ss.

² O izkopavanjih L. Plesničar, *Materijali* 13 (Varaždin 1975) 27 s citirano literaturo. Avtorica sestavka je izkopavanja tudi v celoti vodila. Za možnost sodelovanja in objave se ji tudi na tem mestu najlepše zahvaljujem.

³ S. Petru, *Emonske nekropole*, Katalogi in monografije 7 (1972). L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, Katalogi in monografije 8 (1972). Sestavek sem končala in oddala v tisk pred izidom knjige L. Plesničar-Gec, *Keramika emonskih nekropol*, Diss. XX, Beograd-Ljubljana (1977) in ga pozneje citiranemu delu nisem prilagajala, ker sodim, da se ugotovitve dopolnjujejo med seboj.

⁴ I. Mikl-Curk, *Situla* 14—15 (1974) 240.

⁵ I. Mikl-Curk, *Acta RCRF* 14—15 (1973) 125 s; eadem, *Archaeol. Iug.* 14 (1973) 41 s.

⁶ Enak napis R. Egger, *Carinthia I* (1969) 510 s.

⁷ N. Lamboglia, *Gli scavi di Albintimilium* (Bordighera 1950) sl. 8.

⁸ O tej vrsti keramike J. M. C. Toyabe, *Latomus* 16 (1957) 18.

⁹ Največ G. Ulbert, *Der Lorenzberg*, Münchner Beitr. z. Vor- und Frühgeschichte 9 (1965) 64. A. Stenico, *Ordonia III* (Bruxelles-Rome 1971) 143 ss; idem, *Missione archeol. ital. a Malta, 1964* (Roma 1965) 105 ss.

¹⁰ Zdi se, da se vrste keramike, ki jih označujejo imena sredozemska sigillata, afriška sigillata, Eastern sigillata, terra sigillata chiara, po videzu in načinu izdelave močno prepletajo med seboj in jih je v posameznih najdiščih dokaj težko definirati. Samo nekateri pojavi so kronološko in po izvori čisto opredeljeni. N. Lamboglia, *Rivista ingauna e intemelica* 8 (1941) 7 ss; idem, *Gli scavi di Albintimilium*; idem, *Rivista di Studi Liguri* 24 (1958) 257 ss; idem, *Riv. di Studi Liguri* 29 (1963) 145 ss. J. et Y. Rigoir, *Jahrbuch d. Schweiz. Gesellschaft f. Ur- und Frühgeschichte* 55 (1970) 95 ss. G. Fiorentini, *Riv. di Studi Liguri* 29 (1963) 7 ss.

¹¹ Tudi v naših krajih smo se mogli prepričati, da se tipološki razvoj ustij vrčev ujema s tistim v zahodni Evropi in smo to že s pridom rabili pri določanju starosti; npr. L. Plesničar, *Arheol. vestnik* 26 (1975) 15. I. Mikl-Curk, *Formin, Invent. Archaeol.*, Y 179—Y 188, 19 (1975).

¹² A. Valič, *Arheol. vestnik* 21—22 (1971) 288 s.

¹³ I. Mikl-Curk, *Arheol. vestnik* 24 (1973) 890.

¹⁴ É. Bónis, *Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*, Diss. Pann. II, 20 (1942) tip IX.

¹⁵ Mikl-Curk, *Arch. Iug.* 14 (1973) 42; eadem, *Acta RCRF* 14—15 (1973) 125 s.

¹⁶ A. Schörgendorfer, *Die röm. Keramik der Ostalpenländer, Sonderschriften* (Wien 1942) 71 ss. É. Bónis, o. c., 44 s. E. Ettlinger, *Die Keramik der Augster Thermen*, Monographien 6 (Basel 1949) 82.

¹⁷ I. Mikl-Curk, *Arch. Iug.* 14 (1973) 42.

¹⁸ L. Plesničar, *Materijali* 8 (1971) 117 ss.

¹⁹ V op. 10.

²⁰ Gradivo v muzejih nas opozarja na tovrstne premaze na vrčih tako kot v Dalmaciji tudi v severni Italiji (npr. Bologna) pa tudi v zgodnjih plasteh na Štalenskem vrhu (Magdalensberg).

²¹ K. Sz. Poczy, *Intercisa II* (1957) 42 s.

²² A. Schörgendorfer, o. c., 97. P. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 210.

²³ V op. 10.

²⁴ E. Thomas, *Römische Villen in Pannonien* (Budapest 1965) 321. I. Mikl-Curk, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 188.

²⁵ Posnetek po obliki Drag 37 je bil zlasti razširjen v 2. stoletju; prim. I. Mikl-Curk, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovija*, *Dissertationes* 9 (1969) 56; v. tudi op. 21.

²⁶ K. Sz. Poczy, *Intercisa II*, 77; R. Pirling, *Bonner Jhb.* 159 (1959) 229 ss.

²⁷ I. Mikl-Curk, o. c., 5 s.

²⁸ V op. 1.

²⁹ H. J. Kellner, *Bayerische Vorgeschichtsbl.* 24 (1959) 161.

³⁰ V op. 15.

³¹ A. Bruckner, *Acta RCRF* 7 (1965) 7 ss.

RÖMISCHE KERAMIK VON EINIGEN FUNDSTÄTTEN IN EMONA

Zusammenfassung

Im Artikel werden die Funde der Grabungen in den Jahren 1964—1971 bearbeitet. Das soll zum Vergleichen der verschiedenen Forschungsergebnisse in Emona dienen. Analysiert wurden die Keramikfunde vom Grossteil des Forums (Ferantov vrt und Igriška ulica) der

Stelle nordwestlich davon (Schule M. Vrhovnik, Čemažarjev vrt) und aus der Südostecke Emonas.

In der Beschreibung werden die Keramiktypen, die im vereinzeltten Erdschichtenkomplex gefunden wurden, vorgestellt und versehen mit einer Schätzung der Gefässmenge. Die archäologischen Schichten kann man fast überall in einen ausgesprochen späten Komplex, in eine Gruppe von mittelkaiserzeitlichen und von älteren Schichten und in die unterste Schichte teilen. An Typen sind Töpfe, Krüge und Kannen, Amphoren, Teller und becherartige Gefässe vorhanden, weiter einige Formen des Typenschatzes der italischen, ostgallischen und germanischen Sigillaten, seltener Schüsseln, Reibschalen-mortaria, Rauchschalen und unguentaria. Das Fundgut aus den Siedlungen ist immer sehr beschädigt, die Bruchstücke erlauben kaum die Rekonstruktion des Profils. Deswegen sind die Forschungsergebnisse natürlich im beschränktem Ausmasse sicher. Doch im Ganzen dürfte der Typenschatz jenem aus den Gräbern entsprechen. An der insula XXXIV — Čemažarjev vrt wurden Bruchstücke von ungefähr 600 Gefässen gefunden, davon 500 in den obersten Schichten; 50 % davon wären als Küchenkeramik zu deuten, 40 % diente beim Aufbewahren und Gebrauch der Flüssigkeiten und höchstens 8 % war es ausgesprochenes Tafelgeschirr. An der »Jakopičev vrt« (insula XV a) wurden in den oberen Schichten Bruchstücke von 300 Gefässen gefunden, 200 in der mittleren und 300 in der untersten Schichte. In der oberen Schichten waren ungefähr 35 % davon Küchenkeramik, 30 % den Flüssigkeiten gewidmet und 25 % war es Tafelgeschirr. Dieses Verhältniss drückt sich in den älteren Schichten zu 25 : 40 : 30 aus. In der untersten Schichte dagegen gibt der Prozent an Tafelgeschirr gleich 55 %. Am Ferantov vrt (insula XX) im Forum wurde recht viel Keramik zu Tage gefördert. So sind in den obersten Schichten wenigstens 230 Gefässe, in den mittleren und älteren über 1000 und in der untersten Schichte 150 Gefässe. Davon wären in der mittleren Schichten 40 % als Küchenkeramik zu deuten, 50 % zum Aufbewahren der Flüssigkeiten und 10 % war es ausgesprochenes Tafelgeschirr. In der obersten und gradeso in der untersten Schichte ist höchstens 20 % der Keramik als Küchengeschirr zu deuten, 70 % dagegen diente beim Gebrauch von Flüssigkeiten. In Igriška ulica, an der Westseite des Forums fand man im verhältnismässig einheitlichen Komplex der Schuttschichten Scherben von ca. 200 römischen Gefässen; 70 % davon dienten für Flüssigkeiten, 20 % waren zum Essen bestimmtes Tafelgeschirr. An Küchenkeramik war sehr wenig vorhanden. In der Nähe der Schule M. Vrhovnik (insula XXXII, XXXIV) wurden Bruchstücke von 500 Gefässen bearbeitet. In der obersten Schichte sind über 60 % der Keramik der Küche bestimmt und 30 % der Tafel, in den mittleren und in der ältesten Schichte dagegen 45 % der Küchenkeramik und 45 % dem Tafelgeschirr.

Im Artikel werden weiter solche typologischen Besonderheiten und Keramiksorten vorgestellt, die vom Fundgut der Gräberfelder abweichen. Das sind spätitalische Reliefsigillaten, vorgeschichtliche und frühmittelalterliche Scherben und einige unter a—o angeführte Gefässformen, mit Fundangaben versehen und zum Teil auch abgebildet.

Weiter werden im Kapitel über die chronologischen Forschungsergebnisse einige geschlossenen Fundgruppen dargestellt, die einen absolut- oder relativchronologischen Wert besitzen. Unter 1 wird so die Keramik der untersten Schichte dargestellt (schon früher bearbeitet — Anm. 15). Zeitlich folgt dieser Schichte die Abfallgrube am Forum 2, wo Funde aus der claudischen Zeit und aus der Zeit bis in das frühe 2. Jahrhundert geborgen worden sind (Anm. 17—19). Dann werden weitere Fundgruppen dargestellt, davon als spät 7, 10, 16, 22—25 zu betrachten. Besonders aber ist die Keramik als Ganzes chronologisch bedeutend. Man kann gut das Aufkommen bzw. das Ausklingen von verschiedenen Erscheinungen verfolgen. So kann man die Abwandlungen der Technologie zum Herstellen der Küchentöpfe studieren (Anm. 28). Weiter wird beobachtet, dass die Amphoren der älteren Schichten einen besser bearbeiteten Ton zeigen und dass die schärfere Profilationen derselben Gefässe vorwiegend aus dem 2. Jahrhundert stammen. Die Bleiglasur der Reibschalen ist auch in Emona ein Zeichen der Spätzeit und die roten Teller werden im 3. Jahrhundert durch die dunklen aus groben Hauskeramik ersetzt.

Wir haben schon früher erörtert wie uns die Keramik den Beginn des regeren Lebens in Emona zu datieren verhilft (Anm. 30). Dazu ist nichts beizufügen. Verhältnismässig häufiges Vorkommen der Hauskeramik in den späten Schichten im sinnvollen Verhältniss zu den Resten der grossen Bauten der Spätantike macht uns darauf aufmerksam, dass jedenfalls auch noch im 5. Jahrhundert Emona immer eine bemerkenswerte Einwohnerzahl hatte. Im

Ganzen natürlich macht uns auch das keramische Material darauf aufmerksam, dass die Einwohnerzahl der späten Jahrhunderte im Verhältnis zu jener der früher bemerkbar zurückgegangen war, aber, wie gesagt, ist sie in der Spätzeit trotzdem nicht zu einem vollkommen unbedeutenden Rest zusammengeschrumpft. Die Keramikscherben machen weiter an bauliche Veränderungen im Stadtkern in der claudischen Zeit aufmerksam.

Zuletzt versuchen wir noch etwas kulturgeschichtliches zu geben. Die Keramikgefässe sind, wenn man ihre Bestimmung beachtet, in so beachtenswert verschiedenen Gruppen vertreten, dass man sie zur Interpretation der vereinzelt Flächen in der Stadt benützen kann. Man könnte schon vermuten, dass in den »Jakopičev« und »Čemažarjev vrt« Bürgerfamilien durch die ganze römische Zeit wohnten, dass dagegen an der NO Ecke des Forums Getränke verkauft oder aufbewahrt wurden, und dass bei der Schule M. Vrhovnik eine öffentliche Küche ihren Platz hatte. Weiter kommt es ganz natürlich vor, dass man in den Spuren der Porticus und Baptisteriums und der Magistratsbasilika kaum Scherben fand, und dass fast alle, die man gefunden hat und die aus der römischen Zeit stammen, dem Tafelgeschirr zuzuschreiben sind. Weiter ist aufschlussreich die Tatsache, dass schon in der frühesten Schichte fast alle ausgesprochen »römischen« Gefässe vorhanden sind. Bei Tisch herrschten römische Sitten. Da die kleineren Trinkgefässe (Henkelkrüge, Becher) in grösseren Mengen vorhanden sind, als das dem Essen gewidmete Tafelgeschirr, könnte man vermuten, dass ein jeder bei Tisch mit eigenem Trinkgeschirr bedient wurde, dagegen aber die Speisen für die ganze Tafelrunde zusammen aufgetischt wurden. In der Spätzeit erscheint uns das Verhältniss Zwischen Töpfen, Schüsseln und Tellern ganz geändert und dem der halbvergangenen Zeit in unseren Dörfern gleich. Das scheint noch ein Beweis mehr für die Feststellung zu sein, wie sich die spätrömische Zivilisation schon von ihren mittelmeeerländischen Quellen entfernt hatte.